

suomeninio švietimo pavyzdį. Autorė savo kalbą pagyvino filmuota bei kompiuterinės grafikos medžiaga, kurioje buvo užfiksuoti visi aptarti procesai.

Konferencijoje nebuvo pamiršti ir naujų povandeninės archeologijos vietų žvalgymai. Mokslininkai ir visi besidomintieji buvo supažindinti su Rusijoje vykdyto ir nemažai naujų duomenų suteikusių nuskendusiu laivų liekanų paieškos projekto rezultatais (P. Sorokinas). Lietuvos povandeninės archeologijos tyrinėjimai, be abejo, taip pat sulaukė deramo dėmesio ir įvertinimo. V. Žulkus pristatė pastarųjų metų mūsų šalyje vykdytus tyrinėjimus bei jų projektus, o E. Pranckėnaitė ne tik apžvelgė povandeninės archeologijos situaciją ir istoriją Lietuvoje, jos atstovų laimėjimus, bet ir

iškėlė esmines naujų objektų paieškos gaires, galimybes bei ateities perspektyvas.

Konferencijos dalyviai, kurių daugumą sudarė užsienio svečiai, be oficialiosios mokslinės dalies, taip pat buvo įtraukti į pažintinių ekskursijų programą, kur buvo parodytas Klaipėdos senamiestis bei Lietuvos jūrų muziejus.

Besiplečiantis negausaus Lietuvos povandeninės archeologijos atstovų rato bendradarbiavimas su užsienio kolegomis bei pirmą kartą mūsų šalyje surengta tokio pobūdžio konferencija žymi ne tik atsirandančius tvirtesnius šios disciplinos žingsnius, bet ir nemažą jos entuziastų, povandenininkų, iniciatyvą. Lieka tikėtis, kad šis užsidegimas nebus laikinas.

Gediminas PETRAUSKAS

Ketvirtasis baltų ir suomių archeologų teorinės archeologijos seminaras „**ARCHEOLOGIJA IR TAPATUMAS**“: BASE 4

2009 m. spalio 8–10 d. įvyko jau ketvirtasis Baltijos šalių ir Suomijos archeologų seminaras (*Archaeology and identity. BASE 4: The fourth theoretical seminar of the Baltic and Finnish archaeologists*). Šį kartą jis surengtas Suomijoje, Hango pusiasalyje, Tvärminne įsikūrusioje Helsinkio universiteto zoologijos stotyje. Į seminarą susirinko 15 pranešėjų iš Suomijos, Estijos, Latvijos ir Lietuvos, daugumą jų – įvairių universitetų doktorantai.

Tęsiant BASE tradiciją daugiau orientuotasi į teorinės archeologijos problemas. Seminaro tema pasirinktas identitetas. Ši plati sąvoka nuolat su vienokiu ar kitokiu atspalviu figūruoja archeologų darbuose, jai suteikiamos įvairios prasmės. Todėl diskusija šia tema buvo labai naudinga, atskleidžianti identiteto sąvokos sudėtingumą ir atverianti nemažai gana netikėtų jos reikšmių.

Skaityti pranešimai apėmė įvairią problematiką – ir teorinius klausimus, ir konkrečios me-

džiagos analizę, per kurią dažniausiai buvo mėginama atskleisti platesnius ar siauresnius identiteto aspektus, įvertinti įvairias teorines nuostatas, pateikti modelius ar tiesiog iškelti klausimus. Tai, kad identitetas nebuvo vien tuščia sąvoka ar savotiška „kepurė“, uždėta ant tarpusavyje mažai susijusių temų, o išties logiškai jungė visus pranešimus, rodo sėkmingai suformuluotą konferencijos tematiką. Palyginti neįtemptas seminaro grafikas ir nedidelis pranešimų skaičius lėmė tai, kad po daugelio jų kilo gana ilgos diskusijos. Jose irgi suformuluota nemažai įdomių minčių, atkreiptas dėmesys į kai kuriuos svarbius momentus, pavyzdžiui, kelis kartus diskusija pakrypo subtilių skirtumų tarp kelių identiteto dimensijų link: paties individo savęs suvokimo ir visuomenės jam priskiriamos tapatybės. Apskritai susidarė išpūdis, kad identiteto sąvoka, iš pirmo žvilgsnio tarsi ir gana aiški, kiekvieno archeologo yra suprantama kiek kitaip, suteikiant jai įvairias prasmes, priklausomai nuo mokslinių interesų, tyrinėjamos medžiagos ar naudojamų metodų. Atskleista požiūrių įvairovė, ko gero, ir buvo didžiausias seminaro privalumas.

Pirmieji perskaityti pranešimai buvo daugiau

1 pav. Konferencijos dalyviai ekskursijos metu prie Karjaa tarand kapų. *I. Kazūkalovaitės nuotr.*

teorinio pobūdžio, orientuoti į patį archeologinio pažinimo procesą, tyrėjo ir tiriamos medžiagos santykį. E. Oras (Tartu) susitelkė į kai kuriuos hermeneutikos teorijos aspektus ir pateikė savo minčių apie tai, kiek archeologo išvadas veikia jo paties žinios, ankstesnė patirtis, nuostatos ir t.t. Šis faktorius, autorės pavadintas subjekto (tyrėjo) kontekstu arba identitetu, lemia objekto (radinio) konteksto interpretavimą. Tai iliustruota pranešijos pateiktu pavyzdžiu – kritišku požiūriu į savo pačios tyrimą, kurio objektas buvo V a. lobis (auka), aptiktas Villevere vietovėje. Kitame pranešime V. Lang (Tartu) aptarė socialinės aplinkos poveikį praeities interpretavimui. Pademonstruota, kaip politinės aplinkybės lėmė Estijos visuomenės poreikius archeologijai ir kaip priklausomai nuo to kito archeologų konstruojami praeities modeliai. Daugiausia dėmesio skirta autoritarinio režimo poveikiui archeologijai. Po pranešimo kilusioje netrumpoje diskusijoje atkreiptas dėmesys į visuomenėje visuomet išliekantį alternatyvios (marginalinės) archeologijos poreikį.

Daugumoje kitų pranešimų įvairūs identiteto aspektai nagrinėti remiantis konkrečia archeolo-

gine medžiaga. E. Guščika (Ryga) pranešime aptarti senojo geležies amžiaus Pietų Latvijos ir Šiaurės Lietuvos pilkapiai, kurie traktuoti kaip grupinio identiteto išraiška. Išsakyta įdomi hipotezė, kad vėlyvuosiu kultūros etapu regione pasirodę plokštiniai kapinynai gali būti ideologijos pokyčių rodiklis – stabilioje visuomenėje identiteto perteikimas vizualiai išraiškingais paminklais (pilkapiais) ilgai neišmė netekti reikšmės. A. Merkevičius identitetą dar labiau priartino prie archeologinės kultūros (ar teritorine ir kultūrine prasme netgi platesnio darinio). Autorius apibrėžė identitetą kaip daugiapakopę kategoriją – nuo individualaus iki regioninio ar žemyninio lygmens. Vėlyvojo bronzos amžiaus Rytų Pabaltijys įvardintas kaip atskiras kultūrinis identitetas, o regiono pietinėje dalyje išskirti du (rytinis ir vakarinis) arealai – savotiški žemesnės pakopos identitetai. L. Kurilos pranešimas buvo skirtas vienam iš identiteto aspektų – socialinei klasei. Iš rašytinių šaltinių ir germanų teisynų žinoma daugumai barbarų visuomenių būdingą klasinę struktūrą (elitas, laisvieji, pusiau laisvieji, vergai) mėginta identifikuoti archeologinėje Rytų Lietuvos pilkapių kultūros medžiagoje. T. Kuokkanen

(Oulu) pasirinko kitą identiteto aspektą – lytį. Kaip jos išraiškos priemonė analizuota naujųjų laikų Oulu miesto gyventojų apranga, konkrečiai – smulkūs drabužių papuošimai: sagtys, sagos, karoliai, smeigtukai. Dar kitokią prasmę identitetui suteikė G. Motuzaitė-Matuzevičiūtė. Į ją pažvelgta per gyvenimo būdo, prisitaikymo prie aplinkos prizmę. Tyrimo objektu pasirinkta Brūkšniuotosios keramikos kultūra ir skirtingi joje egzistavę gyvenviečių tipai – piliakalniai ir polinės gyvenvietės. Iškeltas klausimas, ar šie skirtingi gyvenimo modeliai (identitetai) gali būti vienos kultūrinės visumos sudėtinės dalys.

Keliuose pranešimuose aptartas identiteto ir etniškumo santykis. M. Lõhmus (Tartu) apžvelgė naujas teorines etninio identiteto suvokimo tendencijas. Šioje šviesoje, remiantis Tamula I kapiyno medžiaga, naujai pažvelgta į Šukinės-duobelinės keramikos kultūros ir Virvelinės keramikos kultūros nešėjų etniškumą. Diskusiją pratęsė E. Muurimäki (Helsinkis), kuris išdėstė kritišką poziciją archeologinės kultūros ir etniškumo santykio klausimu. A. Haak (Tartu) pranešimas buvo skirtas viduramžių Livonijos miestų (tyrimui pasirinkti Tartu ir Viljandi) gyventojų etninei savimonei. Kelti klausimai, ar istoriniuose šaltiniuose figūruojančios „vokiečio“ ir „ne vokiečio“ sąvokos yra laikytinos etnonimais tikrąja šio žodžio prasme ir kokie archeologiniai požymiai gali padėti juos identifikuoti. Artimą tematiką pasirinko ir A. Šnē (Ryga), kuris koncentravosi daugiau ties socialiniu (kolektyviniu) identitetu. Remdamasis Latvijos vėlyvojo geležies amžiaus ir viduramžių paminklais, jis įvardino laidoseną kaip identiteto išraiškos priemonę. Visuose šiuose pranešimuose, taip pat ir po jų kilusiose diskusijose kaip esminė etninės savimonės prielaida vyravo kitos, aiškiai suvokiamos kaip svetimos (priešiškos) žmonių grupės buvimas. Apskritai juose buvo galima pastebėti tiek gana aštrų kritiškumą etniškumo problematikos archeologijoje atžvilgiu, tiek ir šios kategorijos svarbos pripažinimą.

Kai kurie pranešėjai gana netikėtai pakreipė seminaro tematiką kiek toliau nuo tiesioginės archeologinės medžiagos analizės. J. Ruohonen (Turku) nagrinėjo apie įvairias istorinio laikotarpio laidojimo vietas susiformavusią žodinę tradiciją. Autorius pristatė savo atliktų nedidelės apimties kasinėjimų įvairiose laidojimo vietose rezultatus, kurie ir paneigė, ir patvirtino apie jas pasakojamus padavimus. Po pranešimo kilo diskusija apie žmonių, formuojančių ir saugančių kolektyvinę atmintį apie archeologinius paminklus, identitetą. A. K. Puputti (Oulu) pranešime aptarta maisto ir mitybos, kaip identiteto išraiškos, reikšmė. Pateikta palyginamoji Oulu ir Tornio miestų gyventojų mitybos analizė, kurioje daugiausia dėmesio skirta laukinių gyvūnų mėsos reikšmei. Atskleisti įvairių socialinių grupių mitybos skirtumai.

Seminare teoriniu lygmeniu paliesta ir paminklosaugos bei visuomenės santykio su paveldu problematika. M. Veldi (Tartu) analizavo archeologijos paveldu suinteresuotų grupių (archeologų, savininkų, vietos bendruomenių, teritorijų planuotojų, paminklosaugininkų) identitetą, jų atstovų identifikavimosi su paminklais pobūdį ir tarp šių grupių kylančius konfliktus. Pranešime išryškintas poreikis savikritiškai įvertinti archeologams būdingą požiūrį į paminklus kaip į savotišką savo interesų grupės nuosavybę. L. Lehtinen (Helsinkis) pranešimas buvo skirtas istorinių (priešistorinių) kraštovaizdžių reikšmei dabartinių gyventojų identiteto formavimuisi ir palaikymui. Teorinė studija iliustruota Suomusjärvi miestelio bendruomenės, savo identitetą susiejusios su mezolito paveldu, pavyzdžiu.

Ko gero, pati seminaro tema sąlygojo tai, kad jame iškelta daugiau klausimų bei hipotezių tolesnėms diskusijoms, nei pateikta išvadų. Tačiau ne galutinių atsakymų paieškos, o akiračio plėtimas ir pasikeitimas idėjomis buvo pagrindinis jo tikslas. Identiteto sąvoka, kelias dienas buvusi bene dažniausiai vartojamas žodis, kiekvienam dalyviui tapo gerokai platesnė, sudėtingesnė, galbūt netgi painesnė, tačiau kartu – ir prasmingesnė bei įdomesnė.

Laurynas KURILA